

"Sair nevilerde fertlerin mahiyeti cüz'iyedir, kıymeti şahsiyedir, nazarı mahduttur, kemâli mahsurdur, lezzeti ve elemi ânidir. Beşerin ise, mahiyeti ulviyedir, kıymeti gâliyedir, nazarı âmmdır, kemâli hadsizdir,.." Bu mukayeseyi biraz daha açar mısınız?

İnsan nev'inin fertlerinde külliyyet söz konusudur, yani çok çeşitli sahalarda iş görebilirler. Sair nev'ilerde ise her biri ancak kendisine verilen fitrî vazifeyi yerine getirir. Yaptığı işe göre bir kıymet alır, ama bu kıymette zaman içinde bir değişme ve gelişme olmaz. Her canlı sadece yaptığı işi ilhamen bilir, diğer varlıkların mahiyetleri ve vazifeleri hakkında hiçbir şey bilmez. Yaptığı işle kazandığı kemal onun istidadıyla sınırlıdır, ötesine geçemez.

Beşerin ise mahiyeti cüz'î değil ulvîdir ve küllîdir. Gerek ilim sahasında kazandığı bilgiler, gerek sanat sahasında ortaya koyduğu eserler sonsuz denecek kadar çoktur ve çeşitlidir.

Ve insan, imanın hadsiz mertebelerinde terakki edebilmesi, küllî şükür ve ibadet yapabilmesiyle, kendi varlığından güneşlere yıldızlara kadar nice İlâhî sanat eserlerini tefekkür edebilmesiyle, ahlâkın bütün şubelerinde terakki ve tekâmül etmeye kabiliyetli olmasıyla çok büyük bir kıymet kazanmaktadır. Bu ulvî mahiyetini yerinde kullananların kazandığı kemalât hadsizdir.

Hayvanların aksine olarak insanın **"mânevî lezzeti ve elemi kısmen daimîdir."**

Hayvan aldığı bir lezzeti daha sonra hatırlayıp tekrar şükretmekten mahrumdur. Diğer hayvanların aldıkları lezzetten ve çektikleri acılardan da habersizdir. Bir yakınını kaybeden insanın bu elemi kısmen devam eder. Hayvanlar için böyle daimî bir elem söz konusu değildir. Lezzet için de benzer şeyler söylenebilir.

Hayvan da bir şeye sevinebilir; ama bu sevinç **"gülme ve kahkaha"** gibi mertebelerden çok uzaktır. Keza hayvan da bir şeye üzülebilir, bu üzüntü de **"ağlama ve hıçkırma"** derecesinde olmaz.

İnsanın sevinme ve üzülmedeki bu geniş kabiliyeti de gösteriyor ki cennete de cehenneme de ancak insan namzettir.